

MOČ UMETNOSTI ALI NEKAJ MISLI O RAZVIJANJU VIZUALNE PISMENOSTI V SLOVENSКИH GIMNAZIЈAH

Power of Art or Thoughts on Visual Literacy Development in Slovenian Grammar Schools

V razpravah, ki se ukvarjajo z nastankom ali prenosom informacij v sodobni družbi, lahko že vrsto let (če ne desetletij) sledimo misli, da današnji svet postaja (ali pa je že postal) svet vizualnega, torej svet, v katerem ima glavno besedo (pa naj se sliši še tako paradoksalno) podoba. Ameriški umetnostni zgodovinar W. J. T. Mitchell je (že) leta 1992 v eseju z naslovom *Slikovni obrat* (*The Pictural turn*) opazal, da lahko že od druge polovice 20. stoletja govorimo o vedno večjem vplivu in prisotnosti podob, kar sovpada z razvojem (video)tehnologije. Podobe so vse okrog nas in zdi se, da dobivajo le še vedno večjo vlogo.¹

► SLIKA 1: Za razvijanje vizualne pismenosti je ključen poglobljen stik s podobami, za katerega si vzamemo dovolj časa in prostora – šele takrat lahko »gledati« postane »videti«. (Na sliki *Pokrajina z uličnimi svetilkami* (1958) Paula Delvauxa, Albertina) (Foto: Tjaša Plut)

V ta svet smo vključeni tudi učitelji in dijaki, ki so z množično uporabo najrazličnejših sodobnih naprav in (družbenih) omrežij verjetno še bolj izpostavljeni svetu podob kot njihovi nekaj (deset) let starejši mentorji. Edino smiselno bi torej bilo, da tovrstni svet naslovimo tudi v šolah,² saj tako velika in »pomembna vloga podob in vizualnih medijev v sodobni kulturi spreminja, kaj pomeni biti pismen v 21. stoletju« (ACRL Visual Literacy). Govorimo o novi vrsti pismenosti, t. i. vizualni pismenosti, ki jo lahko definiramo kot »spodobnost branja in interpretiranja vizualnih podob ter kot sposobnost posredovanja informacij s pomočjo vizualnih podob« (Vizualna pismenost).

Kje je mesto vizualnega v splošni gimnaziji in zakaj bi se morali z vizualnim ukvarjati konkretnije?

Tudi v šolah živimo v (pre)obilju slik in podob, ki so nosilke številnih informacij, a vprašanje je, koliko in kako poglobljeno se z vsemi temi podobami sploh ukvarjamo. Zdi se namreč, da so podobe (slike) velikokrat le ilustrativno gradivo v učbenikih in na projekcijah, morda celo mašilo, ki pa se mu ne posvečamo na način, ki bi pripomogel k natančnejšemu, posledično pa tudi bolj kritičnemu »branju« slik ali povedano drugače – na način, ki bi pripomogel k razvijanju vizualne pismenosti.

Če želimo doseči, da bodo dijaki vizualno pismeni, tj. opremljeni »za razumevanje in analizo kontekstu-

alnih, kulturnih, etičnih, estetskih, intelektualnih in tehničnih komponent, ki so vključene v proizvodnjo in uporabo vizualnih materialov« (ACRL Visual Literacy), se je treba s podobami ukvarjati konkretno in poglobljeno. Ena izmed možnosti je prav gotovo stik z umetniškimi deli, ki pa ga je v splošnih gimnazijah večinoma žal precej malo.

Zakaj je srečevanje z umetniškimi deli ključno za sodobnega gimnazijca in njegovo vizualno opismenjevanje?

Vprašanje »Zakaj umetnost?« je veliko preširoko in prekompleksno, da bi se ga poglobljeno lotili v tem prispevku, a za argumentiranje, zakaj je ukvarjanje z umetniškimi deli v gimnaziji več kot smiselno, je morda dovolj že pogled k splošnim učnim ciljem predmetov likovna umetnost in umetnostna zgodovina.³ Ob stiku z umetniškimi deli dijaki poleg specifičnega umetnostnozgodovinskega znanja mdr. razvijajo občutljivost za vrednotenje umetnosti (oz. podob na splošno), pozitiven odnos do nacionalne in tuje umetnosti, zavedanje o medsebojni povezanosti produkcije podob in družbenega ter zgodovinskega in sodobnega konteksta, sposobnosti besednega izražanja ob opisovanju podob ter kritičnega sprejemanja različnih stališč glede podob, se usposabljaajo za razumevanje in analizo podob, do podob razvijajo kritičen odnos, ob samem ustvarjanju

1 Danes imamo npr. povsod ogromno infografik, podob z zelo malo besedila, ki nas obveščajo/učijo o marsičem. Da je to sorazmerno nov pojav, lahko sklepamo že iz rabe besede »infografika«. Ta se, sodeč po podatkih iz različnih besedilnih korpusov, intenzivneje pojavlja predvsem od leta 2010 naprej.

2 Zelo dober premislek o položaju v šolah je v razpravi *Za (slikovno-vizualno, umetniško in za (o)pismen(je)nost za ustvarjalnost nam gre!* leta 2013 objavil Marjan Prevodnik. Že v uvodu je postavil vprašanje, ali nam sploh gre za vizualno opismenjevanje slovenskega šolskega prostora, in glede na stanje skoraj desetletje kasneje bi težko odgovorili pritrdilno.

3 Likovna umetnost je predmet v 1. letniku, sestavljen iz umetnostne zgodovine in likovnega snovanja, umetnostna zgodovina pa je maturitetni predmet, ki likovnega snovanja ne vsebuje.

pa se uriyo tudi v oblikovanju učinkovite vizualne govorice, razvijajo možnost lastne ustvarjalnosti ter »ob aktivnem delu bogatijo in razvijajo svoje čustvene, intelektualne, doživljajske, intuitivne, moralne, socialne in estetske osebnostne odlike, značilnosti in sposobnosti« (Likovna umetnost, 2008: 8).

Glede na napisano bi torej lahko rekli, da stik z umetniškimi deli pomeni razvijanje vizualne pismenosti *par excellence*, poleg tega pa ukvarjanje z umetn ostjo omogoča tudi oblikovanje razgledane osebnosti – gimnazijca, ki naj bi ob koncu svojega srednješolskega izobraževanja mdr. samostojno kritično presojal in odgovorno ravnal, spoštoval soljudi ter obče kulturne in civilizacijske vrednote, bil strpen, imel razvito zavest o državni pripadnosti in narodni identiteti, razvijal in ohranjal lastno kulturno tradicijo ter bil seznanjen z drugimi kulturami, se izobraževal za trajnostni razvoj in bil pripravljen na vseživljenjsko učenje, razvijal svojo ustvarjalnost in inovativnost ter bil usposobljen za doživljanje umetniških del.⁴

Ob preseku gimnazijskih ciljev in ciljev obeh omenjenih predmetov lahko vidimo, da nudi ukvarjanje z umetnostjo ogromen potencial za doseganje gimnazijskih ciljev. Prav tako pa omogoča tudi razvijanje vizualne pismenosti ter celo ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje, ki jih EU že vse od leta 2006 zelo spodbuja v šolah.⁵ A težava se pojavi, ko pogledamo v gimnazijski predmetnik. Izmed obveznih predmetov je namreč le likovna umetnost tista, ki dijakom omogoča konkreten stik z umetniškimi deli, preostale prilož-

► SLIKA 2: Vsaka podoba v sebi nosi številne informacije, ki jih vizualno pismeni opazovalec zna in zm ore prepoznati; opazovanje podobe torej ni le gledanje vsebine, temveč postavljanje podobe v kontekst, primerjanje, razmišljanje o ozadju nastanka del, uporabljenih sredstvih ipd. Tega se vse bolj zavedajo tudi umetniki, ki tovrstno tematiko naslavljajo na svojih razstavah. (Fotografija je z razstave Johanne Kandl; Material; Kaj slikamo in zakaj, Spodnji Belvedere, 12. september 2019–19. januar 2020) (Foto: Tjaša Plut)

nosti pa so odvisne od posameznih profesorjev drugih predmetov ter izbirnih vsebin, ekskurzij ipd.⁶ **V najslabšem primeru torej pomeni, da se slovenski gimnazijec z umetniškimi deli sreča pri (največ) 70 urah svojega izobraževanja, kar predstavlja 1,5 % vseh ur v šoli oz. 13 % ur v prvem letniku, ko je likovna umetnost na urniku** (prim. Predmetnik gimnazija).

Iz tega lahko povzamemo, da bi se, če želimo slediti sodobnemu svetu in njegovim potrebam po vizualno pismenih, kritičnih in razmišljujočih posameznikih, morali s podobami, katerih velik del so tudi umetniška dela, ukvarjati bistveno več kot le 70 ur v štirih letih. Možnosti za to je več – bistveno obsežnejši predmet, na-

menjen preučevanju likovnih del, ali pa konkretno ukvarjanje z vizualnim pri vseh predmetih ter vključevanje umetnosti v druge vsebine. Pri prvem je potrebna korenita sprememba gimnazijskega predmetnika, pri drugem pa verjetno zelo konkretno izobraževanje učiteljev, da bodo na smiselni način svojim vsebinam dodali tudi razvijanje vizualne pismenosti.

Kaj je lažje, je seveda drugo vprašanje, a vsekakor zelo bistveno, saj bodo naše šole sicer zapustili le redki vizualno (o)pismen(jen)i dijaki. Taki, ki bodo tudi kritični misleci, ki podobe okrog sebe resnično (u)vidijo – o njih razmišljajo, jih natančno opazujejo, iščejo različne pomene, jih prevprašujejo in iz tovrstnih izkušenj ustvarjajo nekaj novega.

VIRI IN LITERATURA

ACRL Visual Literacy Competency Standards for Higher Education, *American Library Association*. Dostopno na: <http://www.ala.org/acrl/standards/visualliteracy> (4. 2. 2022).

Mitchell, W. J. T. (2009). *Slikovna teorija: Eseji o verbalni in vizualni reprezentaciji*. Ljubljana: Student-ska založba.

Osem ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (2012). Dostopno na: https://skupnost.sio.si/pluginfile.php/432495/mod_resource/content/0/Gradivo/Osem_kljucnih_kompetenc.pdf (4. 2. 2022).

Predmetnik gimnazija. Dostopno na: <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/gimnazija/gimnazija/posebnidel.htm> (4. 2. 2022).

Prevodnik, M. (2013). Za (s)likovno-vizualno, umetniško in za (o)pismen(je)nost za ustvarjalnost nam gre! *Vzgoja in izobraževanje*, XLIV/4-5, 17–25.

Vizualna pismenost: prvi nacionalni posvet. Dostopno na: <https://www.cd-cc.si/kultura/literatura-in-humanistika/vizualna-pismenost>.

Učni načrt: Likovna umetnost (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.

Učni načrt: Umetnostna zgodovina (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.

Zakon o gimnazijah (2019). *Uradni list RS*, št. 1/07 – uradni prečiščeno besedilo, 68/17, 6/18 – ZIO-1 in 46/19.

Nadja Zgonik (2013). Vizualno kot področje spodbujanja ustvarjalnega mišljenja. *Vzgoja in izobraževanje*, XLIV/4-5, 34–40.

4 Gre za parafrazo večine ciljev splošne in strokovne gimnazije iz trenutno veljavnega Zakona o gimnazijah.

5 Osem ključnih kompetenc, ki jih »vsi ljudje potrebujejo za osebno izpolnitev in razvoj, dejavno državljanstvo, socialno vključenost in zaposljivost«, je: »1) sporazumevanje v maternem jeziku, 2) sporazumevanje v tujih jezikih, 3) matematična kompetenca ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, 4) digitalna pismenost, 5) učenje učenja, 6) socialne in državljanske kompetence, 7) samoiniciativnost in podjetnost ter 8) kulturna zavest in izražanje« (Osem ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje, 2012: 1).

6 Na to ob načrtovanju izobraževanja ne bi smeli računati, saj lahko vsaka šola (ali učitelj) tovrstne dejavnosti oblikuje po svojih željah, ki ne gredo nujno v smer srečevanja z umetnostjo.